

Čuk

// Tomaž Berce

Bilo je pred približno desetimi leti, ko smo s prijatelji skoraj vsak večer igrali nogomet na igrišču v Dornberku. Kljub preganjanju po igrišču in močni razsvetljavi je par čukov (*Athene noctua*) neumorno nosil hrano mladičem. Ti so ju čakali na podstrešju športne dvorane. Starša sta lovila v okolici igrišča, na poškošenem travniku in v vinogradu sredi vasi. Igra je vsaj za trenutek obstala, ko se je nad nami zaslišalo čukovo petje.

Sove in vraževerje

Nočne ptice so bile nedvomno tiste, ki so vplivale na mojo pot v ornitologijo. Spominjam se, kako smo poleti z družino večkrat odšli na Kras poslušat nočno življenje. Sove so pri ljudeh vedno vzbujale različna čustva, od spoštovanja do sovraštva. Skozi stoletja se je izoblikovalo verovanje, da sove z oglašanjem prinašajo smrt v hišo, povezovali pa so jih tudi z utelešenjem hudiča. Vraževerje, povezano s sovami, je še vedno prisotno v Sloveniji. Strah izvira iz časov, ko še ni bilo javne razsvetljave in je ponoči gorela brlivka le ob hudo bolnem človeku ali v hiši, kjer so svojci bdeli ob pokojniku. Ob tej svetlobi so se zbirale žuželke, ki so v toplejšem delu leta glavna hrana čuka in velikega skovika (*Otus scops*). Vrsti sta se prilagodili in se zadrževali v naseljih, prestrašeni ljudje pa so oglašanje sov vraževerno označili za klicanje smrti. Žal pa vraževerje ni bilo vedno tako nedolžno, saj so bile sove v preteklosti preganjane, pogosto pa so nanje tudi streljali.

Pozitiven primer vezi med narodom in sovo kot simbolom je Grčija. Stari Grki so sove uprizarjali skupaj s podobo boginje modrosti – Ateno. Sova, ki sedi na Atenini roki, je dejansko čuk, ki je prav po boginji dobil svoje latinsko rodovno ime *Athene*. Tako so po boginji tudi sove postale simbol modrosti. Pomembnost čuka v zgodovini Grčije prepoznamo tudi po njegovi podobi na evrskem kovancu, ki je enaka upodobitvi, ki je pred 2.500 leti krasila novce grške tetradrahme.

Kdo skovika in kdo čuka

V preteklosti, preden je pisatelj in naravoslovec Fran Erjavec napisal knjigo z naslovom *Domače in tuje živali v podobah*, je bilo jasno, da skovik skovika, čuk pa čuka. Z izdajo 4. zvezka omenjene zbirke pa je nastala zmeda, ki je med nepoznavalci aktualna še danes. Veliki skovik je postal tisti, ki v spomladanskih in poletnih nočeh poje »čuuuk«, čuk pa tisti, ki raznoliko skovika čez celo leto. Danes je kot pravilno poimenovanje ostalo tisto, ki ga je uvedel Erjavec. Poimenovanje vrst v ljudskem jeziku

posnema oglašanje obeh sov in bi ga morali pravzaprav obravnavati kot pravilnega.

Nekaj o čuku

Zgodovina vrste *Athene noctua* je vsaj delno povezana z ozemljem današnje Slovenije. Vrsto je namreč leta 1769 prvi znanstveno opisal Giovanni Antonio Scopoli, ki je služboval kot rudniški zdravnik v Idriji.

Čuk se pri nas zadržuje čez celo leto in velja za stalnico, ki ostane vse življenje v bližini rodnega območja. Velikost domačega okoliša se skozi leto spreminja in je največja pozimi, ko mora hrano iskati na večjem območju.

Čuki imajo stalno partnersko zvezo. Večina parov ostane močno povezanih čez vse leto in ne samo v času gnezdenja. Samica ostane na območju samca. Prek leta partnerja krepita vezi s skupnim lovom, z dremanjem na skupnih počivališčih, s »čohanjem« ter čiščenjem partnerjevega perja. Med spanjem iščeta telesni stik, najpogosteje tako, da slonita drug ob drugem.

Kje čuk živi

Najdemo ga na območju 84 držav. Njegova razširjenost sega od Sredozemlja in srednje Evrope prek vzhodne Evrope in Srednjega vzhoda vse do srednje Azije, Kitajske in Mandžurije, zanesen pa je bil tudi v Veliko Britanijo in na Novo Zelandijo.

Čukova razširjenost kaže na to, da pri izbiri življenjskega prostora ni zahteven, saj ga najdemo v sadovnjakih, vrtovih, parkih in v naseljih zahodne in srednje Evrope, prav tako je prisoten v puščavskih delih Sirije in skalnatih območjih Mongolije. V osnovi je odvisen od odprtih površin z dovolj veliko gostoto malih sesalcev in večjih žuželk ter od razpoložljivosti lukenj, v katerih gnezdi. Gnezdišča se razlikujejo predvsem glede na življenjski prostor. Zasedajo drevesne in skalne luknje, razpoke, klife, različne strukture v človeških bivališčih, gnezdilnice in ponekod tudi brloge drugih živali. Seveda je razširjenost čuka po-

gojena s številnimi dejavniki. Prebiva v bolj sušnih predelih, saj se s pogostostjo padavin in z višino snežne odeje zmanjšujeta uspešnost pri lovu in dostopnost plena.

Nekaj čukovih posebnosti

Z vidika nočno-dnevne aktivnosti je čuk še najmanj podoban ostalim sovam, ki so skoraj izključno nočne živali. Predvsem v času vzreje mladičev starša pogosto lovita tudi čez dan, čez vse leto pa lahko čuka opazimo med počivanjem v dimniku, na robu strehe ali na kakšnem kolu. Vrsta ima pester repertoar 22 različnih klicev. Ti tvorijo do 40 zvočnih kombinacij, ki služijo privabljanju partnerja, sporazumevanju med partnerjema, označevanju in obrambi območja ter opozarjanju pred plenilci.

Higiena perja je pri vseh pticah zelo pomembna. Zanj redno skrbijo s peskanjem in tuširanjem na dežju. Znano pa je, da čuki svoje perje pred zajedavci zaščitijo tako, da posedajo v aktivnem dimniku in se »dimijo«.

Kje ga lahko slišimo pri nas

Pri nas je čuk zaradi izginjanja primernih gnezdišč močno ogrožena gnezdilka. Na Ljubljanskem barju je že na pragu izginotja. Glavna razloga za to sta izginjanje primernih gnezdišč in uporaba kemičnih sredstev v kmetijstvu. Problem pomanjkanja ustreznih gnezdišč je v letu 2014 poskušal omiliti inštitut Lutra, in sicer s projektom nameščanja gnezdilnic za čuka na območju Ljubljanskega barja, ki je bil podprt s strani Mestne občine Ljubljana.

Čuka bomo sicer v Sloveniji najlažje slišali v spodnji Vipavski dolini ali na Goriškem Krasu. Tu so lokalne populacije najbolj številčne in dobro ohranjene. V nekaterih vaseh lahko še vedno poslušamo nekaj samčkov naenkrat, žal pa to postaja prej izjema kot pravilo. Najprimernejši čas je obdobje pred gnezdenjem, in sicer v marcu in aprilu, ko je aktivnost petja na vrhuncu. Pa še recept, kako bomo v tem obdobju čuka najlažje slišali: jasno vreme tik po sončnem zahodu in večer brez vetra! Čarobnost pa lahko doda le še polna luna ... in jasno, petje čuka! ●

1: Čuk (*Athene noctua*) je majhna sova čokate postave. Pri nas se zadržuje čez celo leto in velja za stalnico.
foto: Dare Fekonja

2: Z izginjanjem visokodebelnih sadovnjakov izginjajo tudi gnezdišča sekundarnih duplarjev, med katere spada tudi čuk.
foto: Petra Hladnik

3: Zaradi izginjanja primernih gnezdišč je bilo v okviru projekta »Čukov dom na barju«, ki ga je s podporo Mestne občine Ljubljana izvajal inštitut Lutra, postavljenih več gnezdilnic za čuka.
foto: Petra Hladnik

4: Mladič čuka na slasten grizljaj, ki mu ga bosta prinesla starša – le-ta v času vzreje mladičev pogosto lovita tudi čez dan.
foto: Matej Kovačič

Mestna občina
Ljubljana